

**Når spørgsmålet allerede har dømt dig**  
**Om ledende spørgsmål, falske valg og dobbeltsidige alternativer**  
**Vil du svare forkert på den ene eller den anden måde?**

Jeg er Sune Sejer.

Og i dag skal det handle om spørgsmål.

Ikke de hyggelige spørgsmål.

Ikke sådan noget med:

“Vil du have kaffe?”

Eller:

“Skal der mælk i?”

Nej.

Vi skal tale om de særlige typer spørgsmål,

hvor man allerede kan mærke,

at uanset hvad man svarer...

så har man tabt lidt.

Bare en lille smule.

Sådan et spørgsmål kan komme fra mange steder.

Fra en myndighed.

Fra en arbejdsgiver.

Fra en sagsbehandler.

Eller fra politiet.

Og det lyder ofte helt enkelt.

Næsten hjælpsomt.

Næsten praktisk.

Som om nogen bare lige prøver at få sagen videre.

Men så kommer spørgsmålet.

Og pludselig står man dér.

Ikke i en samtale.

Men i et lille sprogligt escape room.

Bare uden nødudgang.

Et klassisk eksempel kunne være:

“Vil du betale nu, eller skal sagen sendes videre?”

Det lyder som et valg.

Betale nu.

Eller videre i systemet.

Men prøv lige at høre spørgsmålet igen.

For hvor blev den tredje mulighed af?

Den mulighed, hvor man siger:

“Undskyld, men er der overhovedet et gyldigt krav?”

Den mulighed er ikke med.

Den er åbenbart røget ud med småt brændbart.

Og det er netop problemet.

Spørgsmålet giver dig to muligheder.

Men begge muligheder bygger på samme præmis:

At kravet allerede er gyldigt.

At sagen allerede er afgjort.

At det kun handler om, hvordan du vil tabe.

Langsomt...

eller hurtigt.

Det kaldes et falskt dilemma.

Og det er en af de mest elegante små sprogfælder, der findes.

For det falske dilemma siger ikke:

“Du har ingen frihed.”

Det siger:

“Se, du har to valgmuligheder.”

Og det er jo pænt.

Det er moderne.

Det er næsten demokratisk.

Du kan vælge mellem A og B.

Bare ikke C.

Og slet ikke D.

Og du må under ingen omstændigheder spørge,  
hvem der har bestemt alfabetet.  
Det minder lidt om at stå i et supermarked.  
Du står foran hylden med morgenmadsprodukter.  
Der er farver over det hele.  
Chokolade.  
Honning.  
Fuldkorn.  
Fitness.  
Børn med store øjne på pakken.  
Tigre.  
Bjørne.  
Smilende familier.  
Og man tænker:  
"Sikke mange valgmuligheder."  
Men så vender man pakken om.  
Og så opdager man måske,  
at de mange valgmuligheder ikke er så forskellige alligevel.  
Måske kommer de fra samme producent.  
Måske er det samme koncern.  
Måske er forskellen mest emballagen.  
Og så står man dér.  
Med 20 muligheder.  
Men kun én reel ramme.  
Det er lidt det samme med falske dilemmaer.  
Du får valgmuligheder.  
Men du får ikke nødvendigvis frihed.  
Du får lov til at vælge mellem A og B.  
Men ikke til at spørge,  
hvem der har bygget hylden.

Det falske dilemma er derfor ikke altid højrøstet.

Det behøver ikke råbe.

Det behøver ikke true.

Det skal bare stille spørgsmålet sådan,  
at den egentlige indsigelse aldrig får plads.

Og så er vi ved næste begreb:

Det ledende spørgsmål.

Et ledende spørgsmål er et spørgsmål,  
der ikke bare spørger.

Det skubber.

Det lægger spor ud.

Det siger næsten:

“Kom nu.

Svar herovre.

Det er her, vi gerne vil have dig hen.”

Det kan lyde sådan:

“Vil du samarbejde, eller nægter du at følge reglerne?”

Det lyder jo alvorligt.

For hvem vil være den, der “nægter at følge reglerne”?

Men igen:

Hvad er det for en præmis, man bliver bedt om at acceptere?

At samarbejde betyder at gøre præcis det,  
spørgeren vil have.

Og at uenighed automatisk er nægtelse.

Det er smart.

Ikke nødvendigvis rimeligt.

Men smart.

For spørgsmålet omdanner straks sagen.

Fra:

“Er kravet sagligt, nødvendigt og korrekt?”

Til:

“Hvorfor er du besværlig?”

Og dér sker der noget vigtigt.

Sagen flytter sig.

Ikke fordi fakta har ændret sig.

Men fordi sproget har flyttet rammen.

Og det er faktisk hele pointen.

Nogle gange er det ikke svaret, der er farligt.

Det er rammen, man bliver presset ind i,  
før man svarer.

Lad os tage politiets version.

Den kan lyde sådan her:

“Kan du erkende forholdet, eller vil du have den i retten?”

Og ja.

Den sætning kan lyde praktisk.

Næsten administrativ.

Som om man står ved kassen i Netto:

“Vil du have bonen med, eller skal vi bare smide den ud?”

Men det er ikke en bon.

Det er et forhold.

Og det er ikke en indkøbspose.

Det er retten.

Så lad os lige høre spørgsmålet igen:

“Kan du erkende forholdet, eller vil du have den i retten?”

Her er valget tilsyneladende:

Mulighed 1:

Du erkender.

Mulighed 2:

Du vil have den i retten.

Men hvad mangler?

Der mangler en meget vigtig tredje mulighed.

Nemlig:

“Jeg erkender ikke forholdet, men jeg ønsker heller ikke at blive presset ind i en falsk valgramme.”

Eller sagt mere almindeligt:

“Jeg vil gerne forstå, hvad jeg konkret bliver spurgt om, og hvilket grundlag det bygger på.”

For det er jo ikke det samme.

At man ikke erkender,

betyder ikke nødvendigvis,

at man “vil have den i retten.”

Det kan også betyde:

“Jeg forstår ikke præmissen.”

“Jeg er ikke enig i beskrivelsen.”

“Jeg mener ikke, at forholdet er korrekt gengivet.”

“Jeg vil ikke presses til at vælge mellem erkendelse og konflikt.”

Men i spørgsmålet bliver det gjort til netop dét.

Enten erkender du.

Eller også gør du sagen større.

Det er et sprogligt tryk.

Ikke nødvendigvis med store bogstaver.

Ikke nødvendigvis med hævet stemme.

Men med en konstruktion,

hvor den ene svarmulighed fremstår som den nemme,

og den anden som den besværlige.

Og det er dér, spørgsmålet allerede begynder at dømme.

Ikke juridisk.

Men sprogligt.

Det siger ikke direkte:

“Du er skyldig.”

Men det spørger,

som om skyld allerede er det naturlige udgangspunkt.

Og det er ret effektivt.

For mennesker vil gerne ud af ubehagelige situationer.

Vi vil gerne være samarbejdsvillige.

Vi vil gerne fremstå fornuftige.

Vi vil gerne undgå retten,

inkasso,

advarsler,

sanktioner,

møder,

breve,

og alt det andet administrative konfetti,

som systemet kan kaste efter én.

Så når nogen siger:

“Vil du bare erkende?”

eller

“Vil du bare betale?”

eller

“Vil du bare bruge MitID?”

eller

“Vil du bare acceptere afgørelsen?”

så er ordet “bare” sjældent uskyldigt.

“Bare” er et lille ord.

Men det kan bære en stor præmis.

“Bare betal.”

“Bare erkend.”

“Bare login.”

“Bare accepter.”

“Bare gør som vi siger.”

Og hvis man ikke gør det,

så bliver man hurtigt den besværlige.

Den usamarbejdsvillige.

Den, der trækker sagen ud.

Den, der ikke forstår systemet.

Men måske er det lige omvendt.

Måske er det netop den, der stopper op,  
der har forstået spørgsmålet.

For det vigtige er ikke kun,  
hvad man bliver spurgt om.

Det vigtige er også,  
hvad spørgsmålet allerede har besluttet.

Et godt spørgsmål åbner.

Et dårligt spørgsmål lukker.

Et ærligt spørgsmål søger en forklaring.

Et ledende spørgsmål søger en indrømmelse.

Og et falskt dilemma søger ikke sandheden.

Det søger kontrol over valgmulighederne.

Derfor er den vigtigste reaktion nogle gange ikke at svare hurtigt.

Det er at høre spørgsmålet langsomt.

Meget langsomt.

Som om man holder det op mod lyset.

Og spørger:

Hvad forudsætter det her spørgsmål?

Hvad bliver jeg bedt om at acceptere?

Hvilke muligheder er udeladt?

Og hvem har bestemt,  
at jeg kun må vælge mellem de to?

For måske er svaret ikke:

Ja.

Og måske er svaret ikke:



Nej.

Måske er svaret:

“Jeg accepterer ikke præmissen.”

Det er en sætning,

der kan virke lille.

Men den kan ændre hele rammen.

For den siger:

Jeg nægter ikke nødvendigvis at svare.

Jeg nægter bare at svare forkert

på et forkert spørgsmål.

Og det er en vigtig forskel.

For hvis nogen spørger:

“Vil du erkende forholdet, eller vil du have den i retten?”

kan man godt stoppe op og sige:

“Det spørgsmål forudsætter, at forholdet er korrekt beskrevet. Det er jeg ikke enig i.”

Hvis nogen spørger:

“Vil du betale nu, eller skal sagen sendes videre?”

kan man sige:

“Det spørgsmål forudsætter, at der foreligger et gyldigt krav. Det ønsker jeg først dokumenteret.”

Hvis nogen også spørger:

“Vil du samarbejde, eller nægter du?”

kan man sige:

“Det spørgsmål forudsætter, at jeres løsning er den eneste lovlige eller nødvendige. Det ønsker jeg belyst.”

Og så er man ikke længere fanget i A eller B.

Så har man fundet C.

Den mulighed, der ikke stod på papiret.

Den mulighed, der ofte mangler i systemets egen menu.

Og det er måske derfor, den er så vigtig.

For mange konflikter begynder ikke med et nej.

De begynder med et spørgsmål,

der ikke giver plads til et ærligt svar.

Og derfor skal vi lære at genkende dem.

De ledende spørgsmål.

De falske valg.

De dobbeltsidige alternativer.

De spørgsmål, hvor du får lov at vælge mellem to døre...

men begge døre fører ind i samme rum.

Og på døren står der:

“Tak for din erkendelse.”

Med venlig hilsen,

systemet.

Og så kommer det praktiske.

For hvad gør man,

når spørgsmålet allerede har lukket døren?

Når nogen spørger:

“Er du skyldig eller uskyldig?”

Så lyder det enkelt.

Næsten barnligt enkelt.

Skyldig.

Eller uskyldig.

Men nogle gange er det netop dér,

man skal passe på.

For hvad betyder spørgsmålet?

Skyldig i hvad?

Efter hvilken beskrivelse?

På hvilket grundlag?

Med hvilke oplysninger?

Og forstår man overhovedet spørgsmålet,

som det bliver stillet?

For hvis man ikke forstår spørgsmålet,

så er der faktisk et ærligt svar.

“Jeg forstår ikke spørgsmålet.”

Det er ikke tavshed.

Det er ikke nødvendigvis nægtelse.

Det er et svar.

Man svarer bare ikke på den fælde,  
man bliver forsøgt placeret i.

Man svarer på sin egen forståelse.

Og hvis forståelsen ikke er der,

så er det præcise svar:

“Jeg forstår ikke.”

Det kan også siges på andre måder:

“Jeg kan ikke svare ja eller nej på det spørgsmål, som det er formuleret.”

Eller:

“Det spørgsmål forudsætter noget, jeg ikke har accepteret.”

Eller:

“Jeg ønsker spørgsmålet præciseret, før jeg svarer.”

Det er ikke flabet.

Det er ikke et trick.

Det er faktisk ret præcist.

For man skal ikke presses til at svare,

som om man forstår noget,

man ikke forstår.

Lad os vende tilbage til politiets spørgsmål.

“Kan du erkende forholdet, eller vil du have den i retten?”

Det lyder som et praktisk spørgsmål.

Men det kan også høres som en valgramme.

Enten erkender du.

Eller også vælger du retten.

Men der findes en tredje mulighed.

Nemlig:

“Jeg forstår ikke grundlaget for spørgsmålet.”

Eller:

“Jeg kan ikke erkende et forhold, som jeg ikke mener er korrekt beskrevet.”

Eller:

“Jeg ønsker ikke at tage stilling på den måde, spørgsmålet er formuleret.”

For det afgørende er,

at man ikke behøver lade sig presse ind i spørgsmålets form.

Man kan svare roligt.

Man kan svare høfligt.

Man kan svare præcist.

Uden at svare ja eller nej

på et spørgsmål,

der allerede har placeret én i en bestemt rolle.

Det samme princip kender man faktisk fra noget helt andet.

Fra kroppen.

Forestil dig en militærøvelse.

Nogen råber:

“Tag ti armbøjninger mere!”

Og man prøver.

Én mere.

To mere.

Tre mere.

Men på et tidspunkt kommer kroppen med et meget klart svar:

“Jeg kan ikke mere.”

Og det er vigtigt.

For “jeg kan ikke” er ikke det samme som “jeg vil ikke”.

“Jeg vil ikke” handler om modstand.

“Jeg kan ikke” handler om evne.

Og den forskel betyder noget.

For man kan godt forsøge at presse et menneske.

Man kan hæve stemmen.

Man kan få det til at lyde som ulydighed.

Men hvis kroppen ikke kan mere,

så kan kroppen ikke mere.

Og den sproglige parallel er enkel:

Hvis man ikke forstår spørgsmålet,

så forstår man det ikke.

Hvis man ikke kan svare ja eller nej,

uden at svaret bliver forkert,

så kan man ikke svare ja eller nej.

Så er det ærlige svar:

“Jeg forstår ikke.”

Eller:

“Jeg kan ikke svare på den formulering.”

Ikke som en flugt.

Men som en præcis oplysning.

Og måske er det netop dér,

hele pointen ligger.

For vi lærer ofte,

at et ordentligt menneske svarer.

Hurtigt.

Tydeligt.

Helst ja eller nej.

Men nogle spørgsmål er ikke bygget til sandheden.

De er bygget til indrømmelsen.

De er bygget til at få dig ind i en ramme,

hvor du allerede har tabt,

før du åbner munden.

Derfor kan det mest ansvarlige svar nogle gange være:

“Jeg forstår ikke spørgsmålet.”

“Jeg accepterer ikke præmissen.”

Eller:

“Jeg kan ikke svare ja eller nej på den måde.”

Det er ikke at nægte at svare.

Det er at nægte at svare forkert

på et forkert spørgsmål.

Så næste gang nogen spørger:

“Vil du erkende, eller vil du have den i retten?”

“Vil du betale nu, eller skal sagen sendes videre?”

“Vil du samarbejde, eller nægter du?”

så stop op.

Ikke for at være besværlig.

Men for at høre,

hvad spørgsmålet allerede har besluttet.

For nogle gange er det ikke dig,

der svarer forkert.

Nogle gange er det spørgsmålet,

der allerede har dømt dig.

Og måske er det klogeste svar derfor ikke ja.

Ikke nej.

Men bare:

“Jeg forstår ikke spørgsmålet.”